

Герчанівська П.Е. СУЧАСНІ МОДЕЛІ МІЖКУЛЬТУРНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

УДК 130.2

Анотація. Стаття присвячена осмисленню проблеми соціокультурних змін, викликаних міжкультурною взаємодією. Виявлено детермінанти та механізми міжкультурної взаємодії на двох рівнях – національному та етнічному. Показано, що в основі взаємодії культур лежить протиріччя між розвитком і зближенням контактуючих соціокультурних систем; зменшення ролі одного з компонентів призводить до перекосу в динаміці процесу. Найважливішим принципом міжкультурної комунікації є толерантне ставлення до іншої культури.

Ключові слова: міжкультурна взаємодія, акультурація, інтернаціоналізація, глобалізація.

Анотация. Статья посвящена осмыслению проблемы социокультурных изменений, вызванных межкультурным взаимодействием. Выявлены детерминанты и механизмы межкультурного взаимодействия на двух уровнях – национальном и этническом. Показано, что в основе взаимодействия культур лежит противоречие между развитием и сближением контактирующих социокультурных систем; уменьшение роли одного из компонентов приводит к перекосу в динамике процесса. Важнейшим принципом межкультурной коммуникации является толерантное отношение к другой культуре.

Ключевые слова: межкультурное взаимодействие, аккультурация, интернационализация, глобализация.

Summary. The article is devoted to understanding the problems of social and cultural changes that are caused by cross-cultural interaction. Determinants and mechanisms of cross-cultural interaction have been identified.

It is shown that the degree of openness of the society for the perception and assimilation of other cultures is due to the internal development of its socio-cultural system. The most important determinants of the process are: the type of the cultural identity of the society, developed stereotypes about the image of the Other, religious orientation of the contacting subjects, complex of values, traditions, social and political conditions, the degree of internationalization of social life in a particular historical slice.

The process of cross-cultural interaction has been studied at the national and ethnic levels. The basic models of international cooperation (in a multicultural world and within the multi-state) were analyzed. Interregional, inter-religious and other forms of cross-cultural contacts have been analyzed at the ethnic level.

It is shown that the contradiction between the development and rapprochement of contacting sociocultural systems is the basis of the interaction of cultures, diminishing the role of one of the components leads to imbalance in the dynamics of the process. Constituted, that the most important principle of cross-cultural communication is a tolerant attitude towards other cultures.

Keywords: intercultural communication, acculturation, internationalization, globalization.

Глобалізаційні процеси, що відбуваються в сучасному європейському соціокультурному просторі, в колориті яких залучено українське суспільство, характеризуються розширенням взаємозв'язку і взаємозалежності різних країн, народів та їхніх культур. Однак практика показала, що не завжди міжкультурні контакти ведуть до позитивних результатів. Сьогодні ми є свідками етнорелігійних конфліктів, зростання націоналістичних настроїв, регіональних фундаменталістських рухів. Тому все частіше сучасна наукова думка звертається до проблеми соціокультурних змін, що виникають в процесі культурних контактів. Метою статті є розкриття основних детермінантів і механізмів міжкультурної взаємодії, а також виявлення діалогічних основ міжкультурної комунікації.

Відзначимо, що взаємодія культур як теоретична проблема стала предметом дослідження, починаючи з кінця XIX століття і найбільшого розвитку отримала у працях дифузійністів (Ф. Гребнера, Ф. Ратцеля, У. Ріверса, Л. Фробеніуса, Г. Чайлда тощо). На відміну від еволюціоністів, які розглядають кожне культурне явище як ланку в ланцюгу еволюції, дифузійністи виходять з уявлення про просторове розповсюдження культури або її елементів із якого-небудь центру чи центрів унаслідок культурної взаємодії.

У культурології поняття «взаємодія культур» тлумачиться як особливий вид безпосередніх відносин і зв'язків, що формуються між двома (або більше) культурами, а також тих впливів, взаємних змін, що проявляються у процесі цих відносин [4, с. 120]. Культурна взаємодія – невід'ємна складова соціокультурного процесу; її базовим механізмом є соціокультурна комунікація, що забезпечує формування зв'язків, регулювання культурної сфери людства, трансляцію соціокультурного досвіду. Внаслідок дифузійних процесів формуються нові духовні орієнтири у суспільстві, створюються інноваційні форми культурної активності людей, відбуваються зміни в їх мові, звичаях, художній та релігійній практиці.

В культурантропології цей процес отримав назву – акультурація. За Р. Редфілдом, Р. Лінтоном і М. Херсковцем, «аккультурація охоплює собою ті явища, які виникають внаслідок входження груп індивідів із різними культурами у безперервний контакт, що спричиняє подальші зміни в первісних культурних паттернах однієї з груп або в обох» [1, с. 348].

Результати міжкультурних контактів залежать від об'єктивних та суб'єктивних передумов у суспільній дійсності й часто мають випадковий характер. Осмислімо динаміку цих процесів. Постановка проблеми орієнтує на розуміння активного середовища системи як поля взаємодії (соціальної, інтелектуальної, матеріальної тощо) соціальних суб'єктів. Ключовими парадигмами аналізу є: по-перше, рушіями соціокультурних змін виступають соціальні суб'єкти (індивіди, соціальні групи, організації, інститути, держави тощо); по-друге, спрямованість соціокультурних змін детермінована сукупністю практичних дій соціальних суб'єктів. Тобто, головним принципом підходу є: історію роблять самі люди.

Різними є як форми взаємодії (однобічна або двобічна), так і принципи, що лежать в її основі. Реакція

та дії контактуючих сторін визначаються, перш за все, цілепокладанням кожного соціуму, а результат процесу залежить не лише від цільового акту, але й від засобу діяльності взаємодіючих суб'єктів. Контакт може бути, наприклад, примусовим, коли домінує прагнення до односторонньої вигоди (в результаті колоніального або воєнного завоювання), або мирним, спрямованим на рівноправне співробітництво. У зв'язку з цим виокремлюють три типи культурної взаємодії: реакцію, адаптацію та сприйняття [1, с. 351-352].

Під реакцією розуміється повне відторгнення соціокультурною системою елементів іншої культури. Це, як правило, має місце, коли домінуюча в воєнному, політичному або економічному змісті система проводить політику насильницького підпорядкування іншої культури, а остання наполегливо намагається зберегти іманентні традиційні паттерни.

На протилежність реакції, для таких форм взаємодії, як адаптація та сприйняття, властиве придбання реципієнтом певних форм іншої культури. Ці типи відрізняються лише результатом контакту, ступенем прийняття культури донора. Так, в процесі адаптації під впливом донорської культури відбувається лише часткова заміна іманентних паттернів реципієнта, в результаті складається так звана «змішана культура». При сприйнятті же більша їх частина поступається місцем донорським паттернам, що іноді закінчується культурною асиміляцією.

Ступінь відкритості соціуму для сприйняття і засвоєння «чужої» культури готується внутрішнім розвитком його соціокультурної системи, що вбирає в себе чи відштовхує зовнішні впливи залежно від того, збігаються вони з іманентними тенденціями її розвитку або ні. Важливим детермінантом у цьому процесі є тип культурної ідентичності соціуму.

За класифікацією Г. Солдатової, існують позитивна, індиферентна ідентичності, а також гіпо- і гіперідентичності [6, с. 104-107]. Позитивна ідентичність ґрунтується на презумпції толерантності діалогу між культурами й є важливою умовою міжкультурної взаємодії у полікультурному світі. Якщо індиферентний тип характеризується байдужим ставленням суб'єкта (індивідів, соціальних груп) до іншої культури, а гіпоідентичність відбиває негативне ставлення суб'єктів до власної культури, то гіперідентичність виявляє прагнення соціуму до домінування у соціокультурному полі. У міжкультурній взаємодії гіперідентичність проявляється у різних формах нетерпимості до культури Іншого, її крайнім видом є національний фанатизм.

Ефективність міжкультурної взаємодії значною мірою залежить від стереотипів щодо образу Іншого, релігійної орієнтації контактуючих суб'єктів, комплексу їх цінностей, традицій, а також соціально-політичних умов. Розглянемо процес міжкультурної взаємодії на двох рівнях – національному та етнічному.

На національному рівні характер міжкультурної взаємодії значною мірою обумовлюється ступенем інтернаціоналізації суспільного життя в конкретному історичному зрізі. Щоб пояснити цей тезис, розглянемо докладніше зміст поняття «інтернаціоналізація». Інтернаціоналізація суспільного життя – об'єктивний історичний процес зламу національної замкнутості, посилення міжнаціонального обміну, встановлення тісних зв'язків між народами, зростання взаємозалежності й взаємовпливу націй і народів. Цей процес розпочався ще в епоху становлення капіталізму і набрав силу в індустріальну та постіндустріальну фази розвитку суспільства.

У своєму становленні та функціонуванні інтернаціоналізація пройшла декілька етапів, кожний з яких має свій зміст, що відбиває ступінь зрілості суспільства і цивілізації у цілому і проявляється у певній формі. Її динаміка являє собою послідовність співіснуючих форм, що змінюють одна одну. Критеріями для їх визначення є: рівень міжнаціонального обміну; широта і глибина взаємовпливу і взаємозалежності націй; співвідношення національного й інтернаціонального в суспільному житті народів.

На першому етапі, в період становлення інтернаціоналізації, основною її формою були всебічні зв'язки, що виявилось в розширенні обміну в різних сферах суспільного життя та впливі його на розвиток національних культур. Слід підкреслити, що «головним і найбільш діючим засобом встановлення зв'язків між співтовариствами людей споконвічно були ринок, обмін, торгівля» [8, с. 82]. На другому етапі стосунки між націями і народами поглиблюються, розширюються і переростають у нову форму – співробітництво. Іде активний процес взаємного пристосування національних культур до співробітництва, формування між ними стійких зв'язків, які поступово набувають системного характеру.

На третьому етапі, у часи науково-технічної революції, якісні зрушення в системі міжнародних відносин детермінують виникнення іншої форми інтернаціоналізації – інтеграції, основними рисами якої є: регулювання процесу міжнаціональної взаємодії, кооперування, поява міжнародних організацій. Практика міжнародних відносин на цьому етапі виступає як особлива форма регулювання міжкультурних контактів різних країн, в процесі яких виробляються спеціальні органи та об'єднання, що здійснюють спрямовану і широку політику культурної взаємодії (наприклад, створення ООН, ЮНЕСКО).

Наприкінці ХХ століття на зміну інтеграції приходить глобалізація, що являє собою сучасну форму інтернаціоналізації суспільного життя і характеризується комплексною взаємозалежністю народів, поглибленням економічної інтеграції країн, формуванням єдиного соціокультурного простору, який потребує толерантного ставлення до Іншого. Як зазначає В. Пресняков, глобалізація – «це не лінійний, а дуже суперечливий, нерівномірний процес, що постійно змінює свої конкретні форми, методи і механізми реалізації, прояву» [5, с. 135]. Її сутнісне протиріччя як й інтернаціоналізації у цілому – це суперечність між розвитком і зближенням націй. У глобалізації повною мірою проявилася дихотомія глобального–локального.

Отже, ступінь відкритості соціуму залежить від етапу інтернаціоналізації суспільного життя, на якому він знаходиться. Підкреслюю, що процес зближення національних культур спрямований на переборювання їх замкненості й консолідацію соціумів навколо загальнолюдських цінностей. Це можливо лише при створенні моделі соціокультурної взаємодії, що ґрунтується на спільності цілепокладання співучасників

процесу, їх рівноправності у формуванні цілі, її досягненні й втіленні в результат діяльності. У такому ракурсі головними принципами культурної політики є: усвідомлення єдності й різноманіття світу, полівекторного характеру розвитку світової культури; визнання своєрідності й самоцінності кожної з національних культур; толерантне ставлення до культури Іншого.

Увага повинна фокусуватися не на відмінностях, а на спільностях національних культур як складових загальносвітового культурного простору. Саме на такій основі можливе сприйняття культури Іншого, її особливостей, що породжуються специфікою умов життя, національними традиціями. Сьогодні, коли міжнародна взаємодія домінує над самоізолюваністю, культура повинна бути відкритою до діалогу з Іншим. Лише у взаємодії культур розкривається своєрідність і цінність кожної з них, тільки рівноправний діалог культур, у якому відбувається обмін цінностями і творчим досвідом, здатний протистояти культурній уніфікації.

Сфокусуємо увагу на трьох основних інтерпретаціях моделі міжнаціональної культурної взаємодії. Перша відображає соціокультурні процеси, що відбуваються у полікультурному світі. В основі цієї моделі лежить презумпція мультикультуралізму і як наслідок – рівність прав всіх націй і можливість їх мирного співіснування у єдиному загальнолюдському просторі. Базовим механізмом цієї моделі є соціокультурна комунікація, що спрямована на забезпечення активного і рівноправного діалогу різних культур, на їх взаєморозуміння і взаємозбагачення.

Насправді, це – ідеальна модель. Якщо мультикультуралізм і рівноправність національних культур існують *de jure* і закріплені «Загальною декларацією ЮНЕСКО» [2], *de facto* вони залишаються лише як намір. Як відзначає У. Кимліка [11], у західному суспільстві принцип рівності прав розповсюджується лише на людей, які належать до християнської європейської культури і поділяють її головні цінності. Усі інші культурні спільноти (етнічні групи, релігійні конфесії тощо), як правило, зазнають різні форми політичної або культурної дискримінації. Іншими словами, принцип рівноправності апріорно розповсюджується на обмежене коло спільнот, інші опиняються у становищі маргіналів, і для них формується система нормативних заборон.

Маргіналізація окремих груп за соціально-економічним критерієм або соціально-культурною ідентичністю стали зворотним боком створення єдиного соціокультурного простору. Каменем спотикання у питанні мультикультуралізму стали, зокрема, неоднакові базисні моделі національної політики (культурної, релігійної тощо) держав, що спрямовані на розвиток національної ідентичності, консолідації суспільства. Отже, на практиці західна демократія так і не змогла перемогти ті непорозуміння, що пов'язані з етнокультурною різноманітністю.

Як реакція на мультикультуралізм, виникли концепції відмови від ідеї глобалізації у загальний світовий культурний простір. Створюються різноманітні моделі міжкультурних відносин, що ґрунтуються на диференціації національних культур. Так, представник ліберального культуралізму У. Кимліка висловлює думку стосовно формування «диференційованого громадянства» [11], що передбачає збереження прав спільнот, правова модель яких відмінна від загальноєвропейської.

Інша модель міжнаціональних відношень сфокусована на проблемі взаємодії культури певного суспільства з культурою меншин (іммігранти, національні меншини, корінні народності тощо), які входять в його структуру. Хвиля інтересу до цього питання зв'язана зі сплеском міграції, що стало чинником конфліктів у багатьох країнах світу. Прихильник «м'якого» мультикультуралізму Ч. Кукатас, досліджуючи феномен міграційної динаміки, пропонує таку класифікацію реакцій суспільства на проблему зіткнення культурних стандартів: ізоляціонізм, асиміляторство, «м'який» мультикультуралізм, «жорсткий» мультикультуралізм й апартеїд [10].

Політика ізоляціонізму, за Ч. Кукатасом, є превентивною мірою держави. Вона ставить за мету зберегти існуючу соціальну структуру і традиційну культуру суспільства-приймача. Асиміляторство розглядається їм як політика культурного патронажу, тобто іммігранти допускаються в країну за умови готовності влитися в її культурний простір і перейняти домінуючі в ній культурні стандарти. Асиміляторство виключає будь-який зворотний вплив іммігрантської культури на культуру «приймаючої» сторони. Як показала міжнародна практика, така політика є вкрай неефективною, оскільки не враховує фактор неготовності іммігрантів змінюватися.

В обґрунтуванні головного принципу «м'якого» мультикультуралізму Ч. Кукатас виходить із розуміння існування культурної різноманітності, однак визнає, що основним принципом державної політики повинно бути: підтримка деякої «загальної» культури і неперешкодження існуванню локальних культур. Слід відзначити, що така модель внутрішньо суперечлива, і вірогідність її реального утілення дуже мала, тому деякі вчені (Б. Беррі) висловлюють думку, що ідея мультикультуралізму несумісна з ліберальною політикою. Вони упевнені, що мультикультуралізм як політика не тільки не усуває, а й посилює дискримінацію меншин, тому будь-які форми підтримки національної ідентичності у вигляді державних програм по збереженню національної мови і культури ведуть до появи і загострення етнічних конфліктів, до націоналізму.

«Жорсткий» мультикультуралізм, за Ч. Кукатасом, – це політика щодо підтримки і розвитку культури меншин. Базисні ідеї «жорсткого» мультикультуралізму поділяв, зокрема, У. Кимліка, який вважав, що ліберальні принципи свободи і рівності детермінують наділення меншин особливими правами [11]. Апартеїд, на думку Ч. Кукатаса, припускає імміграцію в країну, але не сприймає змішання культур, а також які-небудь культурні впливи.

Отже, незважаючи на різні підходи, вчені визнають, що нинішньою європейською реальністю стає, мультикультуралізм «як суспільний феномен співіснування багатьох різноманітних етнічних, культурних, конфесійних груп в одному і тому самому соціальному просторі» [7, с. 14]. Інтеграційні й диференційні

культурні процеси перебувають у динамічній кореляції: з одного боку, розвиток людської цивілізації спрямований на подолання інтеркультурної опозиції, з іншого – на підвищення потенціалу кожної національної культури. У цьому і виявляється сутність протиріччя глобалізації. У таких умовах стає важливою проблема вибору оптимального варіанта розвитку інтернаціоналізації, який би дозволив урахувати все різноманіття національно-етнічних особливостей.

Третім варіантом моделі міжнаціональної взаємодії є стосунки всередині багатонаціональної держави. В них повною мірою відбився закон єдності та боротьби протилежностей – розвитку та зближення національних культур. Зазначу, що зменшення ролі одного з компонентів призводить до перекосів у динаміці процесу. Прикладом тому є культурна політика у радянський період, коли керівна роль приділялась зближенню національних культур на основі соціалізму і атеїстичної програми, в той час як інший компонент – розвиток пригнічувався, що згладжувало своєрідність національних культур. Розв'язання цього протиріччя можна досягнути шляхом підвищення рівня цивілізаційного розвитку окремих народів. А.Н. Чумаков пише, що «політика мультикультуризму, яка не уявляє цивілізаційний розрив у розвитку різних культур, зазнає поразки не лише в Європі, а й у інших країнах і регіонах» [9, с. 39].

Культурна уніфікація в архітектоніці глобалізації провокує відповідну реакцію – інтенсифікацію процесу усвідомлення людиною своєї належності до певної етнічної спільноти. У багатьох країнах світу відроджується інтерес людей до своїх коренів, не становить винятку й Україна. Десятиліття надзвичайної релятивізації національних цінностей, ідеологій та вірувань, уніфікації моделей поведінки і картини світу, запропонованих мас-медіа, породили в українському суспільстві гостре відчуття втрати власної ідентичності.

А втім, етнічна ідентичність – це ключовий принцип європейської демократії в умовах глобалізації, основним елементом якого є побудова спільного європейського соціокультурного простору при збереженні культурних коренів кожного етносу як основної одиниці політосфери. Психологічні чинники інтенсифікації цього процесу однакові для всього людства в епоху радикальних перетворень, що викликають соціальну нестабільність, – це пошук життєвих орієнтирів. Пріоритетною моделлю людського буття стають способи життєдіяльності попередніх поколінь, люди починають орієнтуватися на віру, традиції, норми і цінності, що були вироблені їх пращурами.

Усвідомлюючи себе частиною конкретної етнічної спільноти з її усталеними характеристиками, людина відчуває психологічну захищеність у нестабільному, перенасиченому інформацією світі. Правда, через інтернаціоналізацію суспільного буття сучасні етнічні спільноти значною мірою відірвалися від давніх традицій, поведінка предків вже не розглядається сучасниками як еталон. Однак людство все більше приходить до думки: щоб самовідтворюватись і саморегулюватись, необхідно зберігати зв'язки між поколіннями.

Досліджуючи проблему на етнічному рівні слід враховувати, що культура етносу ніколи не була гомогенною. На цьому рівні простежується усе різноманіття форм міжкультурної взаємодії (міжрегіональна, світсько-релігійна, міжконфесійна тощо). Кожна з них протягом соціогенезу виробила іманентну систему захисних механізмів зберігання і відтворення життєвого досвіду та традицій, а також іманентне відчуття ідентичності.

Локальні (регіональні) етнокультури не мають суттєвого розриву у типологічних характеристиках: вони містять універсальні риси, що характерні культурі етносу, спільні культурні інваріанти, які відбивають глибинні боки його буття. Тому в основі міжрегіональної взаємодії, як правило, лежить принцип мирного співіснування, спрямованого на рівноправне співробітництво.

Більш складним за результатами і наслідками є питання взаємодії між локальними культурами, що відрізняються за конфесійною ознакою і мають відмінності у соціокультурному розвитку.

Наведу для прикладу ситуацію у західному і східному регіонах України. Тривале існування українських земель у різних імперських системах із різною культурною і релігійною спрямованістю, розбіжності у динаміці соціально-економічного розвитку цих систем, неоднаковість у характері й орієнтації міжкультурних контактів протягом століть сприяли формуванню ціннісної різновекторності регіональної самоідентифікації людей. Сьогодні Схід країни являє собою конгломерацію локальних культур з домінуючою православною спрямованістю, захід – конгрегацію культур, орієнтованих на західноєвропейський варіант християнства.

У результаті, незважаючи на спільну культурну основу, що сформувалась у межах українського етносу, протягом історії неодноразово спостерігались випадки відторгнення елементів культури іншої конфесії, ця тенденція простежується й сьогодні. «Такого букету міжконфесійного і міжцерковного протистояння, яке нині є в Україні, не знає жодна з країн світу» [3, 6], – констатує А. Колодний. А втім, християнство, що міцно ввійшло у свідомість українського народу, створює могутнє підґрунтя для толерантних стосунків у межах українського етносу. Як бачимо, форми культурної взаємодії на етнічному рівні відрізняються результатом контакту.

У результаті проведеного аналізу приходимо до висновку: по-перше, в основі взаємодії культур лежить протиріччя між розвитком і зближенням контактуючих соціокультурних систем; зменшення ролі одного з компонентів призводить до перекосів у динаміці процесу; по-друге, у сучасних реаліях толерантне ставлення до іншої культури конститується як найважливіший принцип міжкультурної комунікації.

Джерела та література:

1. Антология исследований культуры. Интерпретации культуры / [отв. ред. и сост. Л. А. Мостова]. – [2-е изд]. – М. ; СПб. : Изд-во СПбУ, 2006. – 719 с.
2. Декларация принципов терпимости, утвержденная резолюцией 5.1 Генеральной конференции ЮНЕСКО от 16 ноября 1995 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://zakon1.rada.gov.ua/cgi/bin/laws/main.cgi?nreg=995_503&p=1272455534137886
3. Колодний А. М. Релігійне життя України: актуальні проблеми і шляхи їх розв'язання / А. М. Колодний // Сучасні процеси в релігійному житті світу та України / [ред. кол.: Е. І. Мартенюк, О. А. Івакін, В. А. Кравченко та ін.]. – Одеса: ФОП «Фрідман О. С.», – 2010. – Вип. 8. – С. 4–9.
4. Культурология. XX век. Энциклопедия: в 2-х т. / [гл. ред., сост. С.Я. Левит]. – СПб. : Университетская книга; ООО «Алетейя», 1998. – Т. 1: А–Л. – 1998. – 447 с.
5. Пресняков В. Ю. Глобализация и современное государство: зарубежный и отечественный опыт / В. Ю. Пресняков // Экономика XXI века. – 2002 – № 6. – С. 121-135.
6. Солдатова Г. У. Психология межэтнической напряженности / Г. У. Солдатова. – М.: Смысл, 1998. – 389 с.
7. Тонкова Е. Г. Понятие мультикультурализма: основные концепции / Е. Г. Тонкова // Фундаментальные проблемы культурологии: в 7 т. / [отв. ред. Д. Л. Спивак]. – М., СПб. : Новый хронограф, Эйдос, 2009. – Т. VII: Культурное многообразие: теории и стратегии, 2009. – С. 5–16.
8. Цивилизация, культура, личность / под ред. В. Ж. Келле. – М.: Эдиториал УРСС, 1999. – 224 с.
9. Чумаков А. Н. Культурно-цивилизационный диалог как способ решения проблем в современном мире / А. Н. Чумаков. – Вопросы философии. – 2013. – № 1. – С. 35-42.
10. Kukathas Ch. The Liberal Archipelago: A Theory of Diversity and Freedom / Ch. Kukathas. – Oxford: Oxford University Press, 2003. – 292 p.
11. Kymlicka W. Immigration, Multiculturalism and the Welfare State / W. Kymlicka // Ethnicity and International Affairs. – Vol. 20.3. – Fall. – 2006. – P. 1–20.

Лыкова Н.Н.**УДК 930.8 88****ФЕНОМЕН САКРАЛЬНОГО СВЯТОЙ ТРОИЦЫ В СТРЕНОПИСИ
СРЕДНЕВЕКОВОЙ ТАВРИКИ**

Аннотация. Глубокие размышления о Пресвятой Троице были всегда характерны для Церкви и не могли не сказаться на Стенописи, которая в православной Церкви не исполняет функцию простого иллюстрирования Священного Писания и Священного Предания, а органически входит в ее литургическую жизнь. Фресковая живопись выполняет коммеморативную функцию, т.е. напоминает нам о тех, кого мы почитаем, и анагогическую функцию – «пробуждает и возносит наш ленивый, неискусный и грубый ум в горный мир».

Представляется интересным, насколько точно в иконе Андрея Рублева передается глубина размышлений о Троице. У Рублева это взаимодействие, которое показано в виде безмолвной беседы; ведут ее три ангела, отличаясь этим от изокефальных композиций, где ангелы как бы абсолютно независимы. Лица в ней не просто сосуществуют, а именно взаимодействуют – Сын и Святой Дух связаны с Отцом рождением и исхождением. И это означает, что триединость буквально пронизывает всю природу. Обратим внимание на то, что расстояние между лицами Троицы практически отсутствует. Троица – единосущная и нераздельная.

Взаимодействие является важнейшим свойством, которое снимает антиномичность утверждения, что Бог един и, в то же время, составлен из трех Лиц, каждое из которых является Богом. И это свидетельствует, что единство не исключает многообразия, ортодоксальность невозможна без личного мистического опыта, а воздействие православного искусства несколько не умаляет индивидуальности художника.

Ключевые слова: Троица, Святая Троица, Догмат.

Анотация. Глибокі роздуми про Пресвятую Трійцю були завжди характерні для Церкви і не могли не позначитися на стінопису, яка в православній Церкві не виконує функцію простого ілюстрування Священного Писання і Священного Передання, а органічно входить у її літургійне життя. Фресковий живопис виконує комеморативний функцію, тобто нагадує нам про тих, кого ми шануємо, і Анагогічний функцію – «пробуджує і підносить наш ледячий, невмілий і грубий розум в гірський світ». Представляється цікавим, наскільки точно в іконі Андрія Рубльова передається глибина роздумів про Трійцю. У Рубльова це взаємодія, яка показано у вигляді мовчазної бесіди; ведуть її три ангела, відрізняючись цим від ізокефальних композицій, де ангели як би абсолютно незалежні. Особи в ній не просто співіснують, а саме взаємодіють – Син і Святий Дух пов'язані з Отцем народженням та исхождением. І це означає, що триєдиний буквально пронизує всю природу. Звернемо увагу на те, що відстань між особами Трійці практично відсутня. Трійця – єдиносущна і нероздільна. Взаємодія є найважливішою властивістю, яке знімає антиномичність твердження, що Бог єдиний і, в той же час, складений з трьох Осіб, кожне з яких є Богом. І це свідчить, що єдність не виключає різноманіття, ортодоксальність неможлива без особистого мистичного досвіду, а вплив православного мистецтва антропи не применшує індивідуальності художника

Ключові слова: Трійця, Свята Трійця, Догмат.